

Драчук Ю.З.

доктор економічних наук, професор

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ

Савюк Л.О.

кандидат технічних наук, доцент

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ

МЕХАНІЗМИ СПРИЯННЯ ІННОВАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА У НАУКОВО- ВИРОБНИЧІЙ СФЕРІ

***Анотація.** У статті розглянуто сутність, інструменти та основні складові процесу формування ефективної державної політики сприяння інноваційній діяльності суб'єктів науково-виробничої сфери. Проаналізовано директивний, компенсаційний і доповнюючий характер впливу заходів інвестиційної політики держави на розвиток та становлення інновацій. Визначено тип інноваційних проектів, досліджень і розробок, що мають переважні позиції на отримання державної підтримки. Наведено основні досягнення та досвід країн Євросоюзу у сфері інноваційної діяльності, як лідерів та основних ініціаторів інноваційних стратегій XXI століття.*

***Ключові слова:** інтелект, інтелектуалізація, економічний розвиток, інновація, інноваційна діяльність, суб'єкт, об'єкт, державна політика*

Drachuk Ju.Z.

Savyuk L.O.

MECHANISMS OF PROMOTING INNOVATIVE ACTIVITIES AND ENTERPRISE IN SCIENTIFIC AND MANUFACTURING SPHERE

***Annotation.** In the article the essence, tools and the main components of the process of formation of an effective state policy of promoting the innovative activity of the subjects of the scientific and production sphere are considered. The legislative,*

compensatory and complementary character of the influence of measures of the investment policy of the state on the development and formation of innovations is analyzed. The identified type of innovation projects, research and development, which have preferred positions for state support. The main achievements and experience of EU countries in the field of innovation activity as leaders and main initiators of innovative strategies of the XXI century are presented.

Keywords: *Intellect, Intellectualization, Economic Development, Innovation, Innovation Activity, Subject, Object, State Policy*

Драчук Ю.З.

Сав'юк Л.О.

МЕХАНИЗМЫ СОДЕЙСТВИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВУ В НАУЧНО-ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ СФЕРЕ

Аннотация. *В статье рассмотрены сущность, инструменты и основные составляющие процесса формирования эффективной государственной политики содействия инновационной деятельности субъектов научно-производственной сферы. Проанализирован директивный, компенсационный и дополняющий характер влияния мероприятий инвестиционной политики государства на развитие и становление инноваций. Определён тип инновационных проектов, исследований и разработок, которые имеют преимущественные позиции на получение государственной поддержки. Приведены основные достижения и опыт стран Евросоюза в области инновационной деятельности, как лидеров и основных инициаторов инновационных стратегий XXI века.*

Ключевые слова: *интеллект, интеллектуализация, экономическое развитие, инновация, инновационная деятельность, субъект, объект, государственная политика*

Постановка проблеми та актуальність дослідження. У сучасних умовах господарювання, при обмеженості ресурсів та необхідності пошуку дієвих механізмів компенсації їх нестачі, пріоритетне місце у господарській

діяльності посідають процеси, спрямовані на зростання частки інтелекту або інтелектуалізації. Зростає роль сфери освіти і науки в забезпеченні стійкого економічного розвитку та модернізації економіки у країнах із розвиненою економікою. Розширюються сфери застосування публічно-приватного партнерства як на національному, так і на міжнародному рівнях: від реалізації інфраструктурних проектів до сфери науково – дослідних досліджень та дослідно конструкторських робіт (НДДКР) й упровадження інновацій. Значення цього процесу зростає в оцінці наявних та нових можливостей формування економічної стратегії розвитку вітчизняних підприємств, особливо підприємств промислової сфери, з урахуванням наслідків економічних та соціальних явищ.

В подоланні кризових явищ у національній економіці приймається перехід до економічного укладу з механізмами визнання знання в якості джерела зростання національного добробуту, збереження та примноження людського та інтелектуального капіталу країни, підвищення конкурентоспроможності української держави на глобальних ринках товарів та послуг. Необхідність впровадження інноваційних технологій у виробництво, здобутків академічних, зокрема гуманітарних, наук, де країна перебуває ще не на досить вдалих позиціях, обумовило потребу реформування освіти в Україні [1].

У новому Законі про освіту (05.09 2017 року) освіта визнається як основа інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави. Згідно із пп. 25 п. 1 Ст.1 Розділу 1 «Загальні положення» даного Закону, система освіти визнається як сукупність складників освіти, рівня і ступеня освіти, кваліфікацій, освітніх програм, стандартів освіти, ліцензійних умов, закладів освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органів управління у сфері освіти, а також нормативно-правових актів, що регулюють відносини між ними [2]. Згідно із прийнятим Законом введено поняття “освітня послуга”, яку спрямовано на досягнення очікуваних

результатів навчання.

Пошук і розробка прогресивних моделей систем освіти тривають, до чого керівництво світових держав підштовхує жорстка конкуренція в умовах формування економіки знань, коли знання виступають стратегічним капіталом і за своєю цінністю переважають матеріальні активи країн світу. Ефективність обраної моделі української освітньої системи може бути перевірено лише шляхом поетапної практичної реалізації при щільній взаємодії держави, наукової спільноти та громадського суспільства при використанні наявного інтелектуального і промислового потенціалу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сучасному етапі розвитку національної економіки в умовах активізації глобалізаційних та інтеграційних процесів, увагу до яких звернено зарубіжними дослідниками (для прикладу, польськими [3, 4]), саме величина інноваційного потенціалу та ефективність його використання зумовлюють потенційні можливості і горизонти зростання економічної системи.

Інноваційний потенціал, його розвиток та складові національні особливості, з аналізу наукових літературних джерел науково-виробничої та освітньої систем, для прикладу [5-11], представляється наявністю і збалансованістю ресурсів, рівень розвитку яких достатній для здійснення ефективної інноваційної діяльності, певною характеристикою здатності економічної системи до змін, поліпшення, прогресу на основі трансформації існуючих ресурсів у новий якісний стан, де ключове значення має саме людський потенціал і, перш за все, освіченість, компетентність, творчі можливості людей і умови їх реалізації. Саме знання стають головним джерелом конкурентних переваг в ХХІ ст.

Одним з найважливіших системних чинників підвищення рівня національної безпеки України та конкурентоспроможності економіки визнано інноваційний розвиток. І ключове значення набуває створення відповідної інноваційної інфраструктури – для забезпечення максимально короткого шляху від фундаментальних наукових розробок до технологічного втілення та виробничого запровадження інноваційних рішень. Важливим елементом в

цьому посідає як відомо людський фактор, професійна спрямованість учасників інноваційного процесу. Значення людського фактору, активації інноваторів відзначено Іваном Павловичем Бардіним. Справжній інженер, видатний практик і теоретик чорної металургії світового рівня, І.П.Бардін у своїй книзі «Життя інженера» (1938 р.) висловив думки щодо місця інженерів у суспільстві, принципів їхньої підготовки; цю ж думку повторив у листі студентам металургійного факультету КПІ "О творческом и "школярском" подходе к изучению теории металлургии" (1954), де особливу увагу приділяв спеціальності інженера, набуттю інженерного досвіду: «Інженер – це людина, що своєю свідомою технічною діяльністю вносить у виробництво щось нове. Інженер відрізняється від практика, що працює на заводі, насамперед тим, що він має наукову підготовку, знання теоретичних закономірностей процесів, що перебігають у тих або інших виробничих агрегатах. І саме ці знання відкривають йому широкий шлях до творчості. Ідеалом інженера може служити Леонардо да Вінчі, що суміщав у своїй особі вченого, практика й художника. Хоча при сучасному розвитку технічних наук важко сполучати ці три різноманітні профілі, все-таки до цього треба прагнути. Будь-яка добре виконана технічна справа має бути разом з тим виконана красиво й у повній відповідності до наукових положень».

Формування цілей статті. Проаналізувати сутність та сучасні тенденції інноваційної діяльності суб'єктів науково-виробничої сфери. Охарактеризувати роль і основні механізми впливу на інноваційну діяльність у науково-виробничій сфері з боку української держави. Враховуючи євроінтеграційні процеси, дослідити стан розвитку інноваційної діяльності у науково-виробничій сфері у країнах Євросоюзу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під виробничою сферою розуміється сукупність галузей матеріального виробництва, в яких створюються матеріальні блага – засоби виробництва та предмети споживання. До виробничої сфери також відноситься значна частина наукової діяльності, яка безпосередньо втілюється в матеріальних благах: проектні і конструкторські організації, експериментальні і науково-дослідні виробництва

та лабораторії.

Розподіл праці, поява нових галузей і виробництв, перетворення науки в безпосередню продуктивну силу, трансформування матеріального виробництва в наукомістке виробництво створюють вельми умовний та динамічний кордон між виробничою та невиробничою сферах.

Особливу роль у розвитку інноваційного процесу відіграє держава. Складовими державної інноваційної політики є:

1. Оголошення владними суб'єктами від імені або за дорученням держави мети або цілей, що має бути досягнуто в певні терміни в інноваційній політиці.

2. Встановлення об'єктів (господарських та / або науково-технічних сфер, виду діяльності, суб'єктів цього виду діяльності), що мають бути задіяні для досягнення заявленої мети або цілей.

3. Визначення складу і розміру об'єктів, що процеси впливу на стан і поведінку виділених об'єктів для досягнення поставлених цілей (з бажаним оголошенням принципів виділення і консолідації ресурсів кожного виду, як з боку держави, так і громадянського суспільства за їх добровільною згодою).

4. Визначення засобів (способів залучення ресурсів), включаючи програми, проекти, плани, управління процесами залучення ресурсів, а також «правила» (закони, керівні матеріали, адміністративні акти), за якими розподіляються компетенція, права та відповідальність учасників при формуванні та виконанні програм (проектів, планів) діяльності по досягненню поставлених цілей.

Суб'єктами інноваційної політики завжди виступають владні структури, що спеціалізуються на соціальному управлінні (предмет їх діяльності) шляхом впливу на суспільні відносини (об'єкт управління), які згідно із законом належать до компетенції даної владної структури (складають арсенал її прав, повноважень, відповідальності) і сприяють досягненню заздалегідь намічених справ їй.

Об'єктом інноваційної політики виступають не інновації як такі, а самі новатори (творці - науковці, конструктори, технологи і т. п.).

Вплив заходів активної інвестиційної політики можуть носити

директивний, компенсаційний і доповнюючий характер. При цьому бачення завдання держави в тому, щоб заохочувати проекти досліджень і розробок, які:

1. Сприяють розширенню пропозиції підприємцями необхідних країні інновацій з урахуванням вимог міжнародного поділу праці, що оцінюються на тривалу перспективу.

2. Спрямовані на економію ресурсів, особливо енергетичних і сировинних, або освоєння нових їх видів.

3. Відіграють ключову роль і мають стимулюючу впливом в більшій мірі, ніж такі в безпосередньо заохочувані областях.

4. Призводять до створення інновацій, що згладжують або повністю усувають негативні наслідки використання колишніх методів виробництва та / або обладнання.

5. Сприяють виконанню громадських завдань і вдосконалення інфраструктури, перш за все у сфері охорони здоров'я, зайнятості, продовольства, постачання та обслуговування, зв'язку і транспорту.

Заходи державного стимулювання застосовуються в тому разі, коли зусилля приватного сектора економіки виявляються або взагалі недостатніми для реалізації необхідних заходів, або визнаються цим сектором несвоєчасними по ряду об'єктивних для цього сектора причин.

Основними інструментами державної інноваційної політики в індустріально розвинених країнах слугують:

1. Директивні заходи (патентне законодавство, стандартизація та ін.).

2. Надання послуг в інфраструктурних сферах (заохочення організацій, що відають збором, обробкою і зберіганням інформації, реалізація патентів та ін.).

3. Пряме заохочення інноваційних проектів шляхом надання дотацій і укладення договорів.

4. Стимулювання колективних і контрактних досліджень за допомогою створюваних для цієї мети інститутів.

5. Непряме стимулювання (звільнення від податків, податкові знижки та інші види преференцій).

6. Надання державних гарантій у випадках здійснення ризикованих проектів і заходів.

Інноваційна діяльність ґрунтується на заздалегідь розробленій стратегії, тобто спланованій системі конкретних заходів і заходів законодавчого і організаційного характеру, спрямованих на досягнення заявлених цілей інноваційної політики. Ідеологія інноваційної стратегії полягає в окресленні можливих маршрутів, за якими, наприклад, буде скорочуватися сфера прямої державної участі в інноваційній діяльності та відповідно зростання сфери непрямої участі. Генеральною метою інноваційної стратегії є створення сприятливих умов для ефективного регулювання та розвитку основних напрямів інноваційної діяльності корпорацій, фірм і підприємств різних форм власності відповідно до цілей і завдань інноваційної політики держави.

Потужним інтелектуальним і технологічним потенціалом володіє Європейський Союз (ЄС), але, починаючи з кінця ХХ ст., країни ЄС втрачають певні позиції в глобальному рейтингу конкурентоспроможності, що значною мірою пояснюється відставанням країн співтовариства за інноваційними показниками. Недостатній рівень розвитку інноваційної діяльності призводить до зниження динаміки продуктивності праці та відставання за показником ВВП на душу населення від США та Японії, що створило системний ризик втрати конкурентного статусу європейських компаній на світовому ринку. Саме тому у ХХІ ст. ЄС стає одним із ініціаторів інноваційних стратегій сталого розвитку, інноваційний розвиток співтовариства стає головним стратегічним напрямом глобальної інтеграційної стратегії ЄС, економіка знань та інновації офіційно проголошені стратегічними пріоритетами ЄС протягом останніх двох десятиліть, зростає роль інноваційної політики. Інноваційна політика має стати дієвим інструментом відновлення економіки, і механізмом, що забезпечить нарощування потенціалу промислового виробництва як основи економічного зростання ЄС у ХХІ ст.

Сьогодні Європейський Союз продовжує рух на створення конкурентоспроможної динамічної економіки, заснованої на знаннях, який було проголошено у 2000 р. в рамках Лісабонської стратегії, що зіграла роль

дієвого каталізатора інноваційного розвитку країн ЄС в довгостроковому періоді: інноваційна політика набула комплексного, системного та довгострокового характеру з чітко визначеними кількісними і якісними орієнтирами, а єдина політика ЄС виступає «локомотивом» для національних урядів та приватного бізнесу. Значний імпульс в цей процес внесла нова довгострокова стратегія економічного розвитку «Європа 2020: стратегія розумного, сталого та всеохоплюючого зростання» (2010), якою передбачено забезпечення зайнятості та сталого конкурентоспроможного зростання на основі знань та інновацій. Для досягнення поставлених цілей передбачено низку пріоритетних, як для ЄС, так і для держав-учасниць, планів реалізації стратегічної програми, напрямів діяльності, серед яких центральне місце посідають створення інноваційного союзу та запровадження відповідних механізмів інноваційної взаємодії науки та бізнесу, нових методів і форм ініціювання інноваційних процесів, методів і форм спілкування суб'єктів господарювання.

В матеріалах круглого столу Державної установи «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України» (грудень 2016 р.) підприємництво розглядається як рушійна сила суспільного прогресу [12]. Законом «Про підприємства в Україні», прийнятого сесією Верховної Ради України 27 березня 1991 року, регламентується діяльність різного виду підприємств. Цим законом визначаються види і організаційні форми підприємств, правила їх створення і ліквідації, механізм здійснення ними підприємницької діяльності; створюються рівні правові умови для діяльності підприємств незалежно від форми власності на майно і системи господарювання; забезпечується самостійність підприємств, чітко фіксуються їх права і відповідальність у здійсненні господарської діяльності, регулюються відносини з іншими господарюючими суб'єктами та державою.

Австрійський підхід до виявлення сутності підприємницької діяльності посідає центральне місце серед теорій підприємництва. Деякі дослідники підприємництва повністю відтворюють погляди Й. Шумпетера, тобто асоціюють підприємництво з інноваційною, орієнтованою на зміни поведінкою,

підкріпленою ціле орієнтованою мотивацією й очікуваннями одержання вигоди.

ЄС у XXI ст. стає одним із ініціаторів інноваційних стратегій сталого розвитку, інноваційний розвиток співтовариства стає головним стратегічним напрямом глобальної інтеграційної стратегії ЄС, економіка знань та інновації офіційно проголошені стратегічними пріоритетами ЄС протягом останніх двох десятиліть, зростає роль інноваційної політики, що має стати одночасно дієвим інструментом після кризового відновлення економіки і механізмом, що забезпечить нарощування потенціалу промислового виробництва як основи економічного зростання країн на теренах Європи у XXI ст.

У широкому розумінні «інноваційна діяльність» виступає як процес продукування і матеріалізації наукових знань та випереджального зростання наукового, професійно - кваліфікаційного і культурно - технічного рівня населення. Інноваційний тип розвитку характеризується створенням і використанням інформаційних ресурсів для виробництва нових продуктів (засобів виробництва і предметів споживання), розробки нових і вдосконалення існуючих технологій, методів організації й управління, способів надання послуг у соціальній сфері.

Інноваційний розвиток являє собою неперервний процес якісних змін у структурі виробництва і соціальної сфери в результаті створення, застосування й поширення нових знань, машин, технологій, матеріалів, видів енергії, форм і методів організації й управління, підвищення рівня освіти і кваліфікації працівників, здійснені з метою досягнення економічної ефективності виробництва і підвищення рівня та якості життя населення.

Залежно від сфери застосування нових підходів та ідей інновації поділяються на:

- продуктові, що пов'язані з освоєнням нових видів продукції та послуг, які орієнтуються на попит;
- процесні, які направлені на освоєння нових технологій, вдосконалення технологічних процесів і методів виробництва існуючих товарів і послуг;

- ринкові шляхом вироблення нових методів діяльності на ринку;
- організаційні (вдосконалення організаційних структур управління підприємствами).

В соціально-економічній системі інновація визначається як спосіб більш якіснішого й ефективнішого використання ресурсів. Завдяки комплексному розширенню інновація формує нову технологічну і соціально-економічну підсистему суспільства, що складається з галузей, які створюють інновації; галузей, які поширюють нові технології й поглиблюють їх економічні переваги; галузей, що виникають в результаті розвитку нового технологічного укладу [13].

Висновки. Інноваційне підприємництво передбачає організацію виробництва або послуг (наразі освітніх, науково-виробничих) з широким використанням інновацій. Результатом такої організації виступає новий (раніше не існуючий) товар (послуги) з принципово новими характеристиками, властивостями або навіть сферами використання.

Література :

1. Производственная сфера [Електронний ресурс] // Экономический словарь – Режим доступа до ресурсу: http://abc.informbureau.com/html/idiecaianoaaiass_noad.html.
2. Закон України про освіту [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради (ВВР), № 38-39, ст.380. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Kozłowski A.R. The End of Globalization and the Challenges Civilization Faces in the Post-Global Approach (Конец глобализации и вызовы, стоящие перед цивилизацией в пост-глобальном подходе). Global Economics: Past, Present & Future, eds. I. K. Hejduk, S. Bakalarczyk. Warsaw, 2013. P.11–25.
4. Kozłowski A.R. After liberalism. The Challenges facing the Economic Policy in the Context of the Economic Crisis (После либерализма. Вызовы, стоящие перед экономической политикой в контексте экономического кризиса). The Key-Factors of Business and Socio-Economic Development During The Global Crisis, ed. J. Sepp, D. Frear, W.

- Taylor, Congress of Political Economists International. USA, 2009. P. 43–55.
5. Макаренко М.В. Оцінка інноваційного потенціалу як інструмент управління інноваційним розвитком регіону. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2011. № 3. Т. 1. С. 62–71.
  6. Узунов В.В. Інноваційний потенціал та особливості протікання регіонального інноваційного процесу. Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2012. № 11. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=639>.
  7. Мельник О.С. Стан і проблеми розвитку інноваційного підприємництва й науково-технічної діяльності: параграф 4.2.1 / Перший етап модернізації економіки України: досвід та проблеми / О.М. Алимов, О.І. Амоша та ін.; за заг. ред. В.І. Ляшенка. Запоріжжя, 2014. 798 с.
  8. Амоша О.І., Стариченко Л.Л., Череватський Д.Ю. Стан, основні проблеми і перспективи вугільної промисловості України: наук. доп. – Донецьк, 2013. 44 с.
  9. Застосування публічно-приватного партнерства у сфері інноваційного розвитку вугільної промисловості.- Амоша О.І., Драчук Ю.З., Залознова Ю.С. та ін. Колективна монографія.-Інститут економіки промисловості НАН України.- Київ, 2017. – 195 с. Наукове видання :
  10. Якість вищої освіти і економічна конкурентоспроможність держави / Ю.З.Драчук, Л.О.Сав'юк, Є.О.Снітко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки, №6 (303) Жовтень 2016.- Частина 3 .- 302 с.- С. 114-125.
  11. Прикладні аспекти розробки систем моніторингу якості вищої освіти / Ю.З.Драчук, Л.О. Сав'юк // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди» - Додаток 1 до Вип. 37, Том III: Тематичний випуск: «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору».-К.: Гнозис, 2016.-470 с.- С. 314-328.

12. Підприємництво як рушійна сила суспільного прогресу: матеріали круглого столу (Київ, 1 грудня 2016 р.) [Електронний ресурс]//НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». – Електрон. дані. – К., 2016. – 84 с. Режим доступу до ресурсу : <http://ief.org.ua/docs/scc/1.pdf>
13. Кардаш В. Я. Класифікація інновацій. Життєвий цикл інновацій [Електронний ресурс] / Кардаш В. Я., Павленко І. А., Шафалюк О. К. // Товарна інноваційна політика. – 2002. – Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/1365122850422/marketing/klasifikatsiya_innovatsiy_zhittyeviy_tsikl_innovatsiy.